

HET WOORD VAN DE WEEK

19e jaargang nr. 26

26 juni 1966

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 5,50 per jaar
buitenland f 7,— per jaar
voor België f 6,—
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

STILTE

*Het leven is te hard van geluiden,
De mensen doen te druk: —
Om een ander wat doms te beduiden
Verpraten ze hun eigen geluk!
Inplaats van de vruchten te smaken,
Gooien ze elkaar met de schil,
Ze praten om maar leven te maken —
En de wereld is zelf toch zo stil!*

Zo sprak in zijn tijd de dichter Adama van Scheltema. En in onze tijd? Bijna overal drukte, lawaai, geroezemoes, opdringen van hinderlijke geluiden, kabaal van bromfietsen, tetterende en kwetterende muziek uit radio's en transistors, zelfs op de meest afgelegen plaatsen; minder luidruchtig, maar toch vaak hinderlijk: allerlei onderling gebabbel, vaak niet meer dan geklets; het overstemmen van de een door de ander, die het altijd nog weer beter meent te weten, die zijn eigen visie hoger aanslaat dan die van zijn medemens... in vergaderingen en in allerlei groepen en gezelschappen, zelfs in gezinnen, in plaats van ook eens — aandachtig en stil — te luisteren naar de stem van de ander...

Zijn wij mensen van deze tijd misschien bang voor de stilte? Elk stil, elk „leeg” ogenblik moet blijkbaar zo nodig worden opgevuld met geluiden; en al stemt het tot dankbaarheid, dat wij onze blik kunnen verruimen door de media radio en televisie, heb ik mij toch wel eens afgevraagd, waarom zo vaak die aanvullingen bij wijze van „bladvulling”, als bij de minste en geringste storing een programma even onderbroken moet worden, waarom dan altijd weer op nieuw geluid (en lang niet altijd zacht)? Waarom niet een ogenblik van stilte, waarin men zijn gedachten kan laten gaan over wat zojuist gebracht is of wat gebracht zal worden?

Een ander voorbeeld: stel, wij bezoeken een zieke. Is het dan werkelijk nodig of gewenst, elke pauze in het gesprek te vullen? Maar al te velen achten dit een noodzakelijkheid, ze spannen zich in, om toch vooral maar te voorkomen, dat er — zoals de volksmond zegt — een dominee voorbij gaat; ik zou zeggen — met alle respect voor de dominee — laat hem rustig pas-

seren! — Een goed gesprek kan juist vaak aanleiding geven tot een ogenblik van stil zijn, van nadenken, van bezinning, waardoor wij elkaar vaak meer nabij komen dan door een veelheid van woorden.

En, in de omgang met onze vrienden, met onze man of vrouw? Hoe menige verhouding is niet bedorven, doordat één van de partners alsmaar aan het woord was en aan luisteren niet toe kwam! — Ik heb dit eens horen zeggen: onze vriendschap was zó hecht, dat wij in elkaanders gezelschap konden zwijgen, zonder dat dit voor ons ook maar in het minst onaangenaam was. In die zin zou ik — met een variant op Adama van Scheltema — willen spreken van „stilte, die in de wereld zijt, die tussen mensen hangt te beven”... Wie iets van die beving ondervindt, is een gelukkig mens; een ogenblik van stilte tussen mensen kan een heilig ogenblik zijn. La-martine zei het al: de stilte is de enige taal van de mens, wanneer hetgeen hij ondervindt, te machtig is.

Dus: is die stilte toch in de wereld aanwezig? Gelukkig, ja! 't Is de vraag maar — net als De Genestet dat vond ten aanzien van de poëzie — 't is de vraag maar, wie ze al, wie ze niet kan vinden...

Het gebrek aan stilte, het zich niet kunnen overgeven aan de stilte, ja, de angst voor de stilte: waardoor worden zij veroorzaakt?...

In alle gehaast en geren komt men er niet meer toe, bij zichzelf stil te staan, men heeft angst voor de confrontatie met zichzelf; van een diepere relatie met zichzelf of anderen is dan geen sprake meer; men probeert deze oppervlakkigheid van de relatie te maskeren door allerlei luidruchtigheid te produceren.

In dit verband denk ik aan het veel voorkomende bermtoerisme: men wil weg van de stad met zijn harde geluiden, men komt echter niet zóver, dat men de stille bossen ingaat; zó is men met het rumoer vergroeid, dat men het niet kan missen en dat men het toch van de berm af wil zien en horen en daarbij zelf ook nog het „nodige” lawaai produceert.

Echter — de lawaai-productie geeft geen oplossing van het probleem: wij geraken hierdoor niet tot een diepere relatie; diepere gevoelens worden niet bevredigd en wij gaan nog verder vereenzamen, van onszelf en van de ander.

Een poging tot oplossing zouden we kunnen zoeken in het rustige eenvoudige contact met de

ander. In dat contact zal de ander merken, dat hij een medemens heeft, die ook hem nodig heeft, om niet eenzaam te zijn. Dan kan in een gesprek — en meer misschien nog in de stilten tussen de woorden — plotseling een verbondenheid blijken, die elders ver te zoeken is.

Hoezeer de stilte ons iets te zeggen kan hebben, trof mij in het bijzonder in het boekje „Een paar minuten is het stil”, geschreven door Pierre Jansen en bestemd voor de jeugd. — Pierre Jansen dan laat tal van beelden in ons land — opgericht ter nagedachtenis van hen die vielen en herinneren aan zo mateloos leed — de revue passeren. Die beelden staan er zo maar te staan — stil — maar wat hebben ze ons niet intens veel te zeggen! Als voorbeeld zou ik uw aandacht willen vestigen op het beeld op „Plein 1940” in Rotterdam met de eenvoudige aangrijpende naam „Monument voor een verwoeste stad” van Zadkine, de Franse beeldhouwer van Russische afkomst. Wat het stille moment uitbeeldt, wat de zwijgende figuur vertolkt, wordt beschreven als volgt:

„Op het plein staat een groot beeld. Het is wel zes meter hoog. Het staat op een hoog voetstuk. Je kunt er helemaal niet bij. Kijk: dat beeld zegt iets over die verschrikkelijke middag, toen de bommen vielen op de stad. Wat je meteen ziet, zijn de armen en de handen van het beeld. Ze steken de lucht in. Het lijkt, of ze genade smeken. Het lijkt of ze iets tegen willen houden. Als je kijkt, denk je misschien, is dat nu een mens? Wat ziet die er raar uit. De benen staan wijd uit elkaar en lijken helemaal niet op echte benen. Er zitten zulke rare knikken in. En het lijf is ook vreemd. Middenin het lijf zit helemaal niets. Je kunt er dwars doorheen kijken. Er gaapt daar een groot gat. En het gezicht is lelijk. Je kunt eigenlijk alleen maar de mond zien. De mond is wijd open. Denk eens aan een schreeuw. Het beeld schreeuwt. Het beeld steekt wanhopig zijn armen in de lucht en het schreeuwt tegen de lucht. Daar waren de bommenwerpers, weet je wel? En in het lijf zit geen hart meer. Net als in de stad, toen, na die middag. Daar zat ook geen hart meer in. Net als de stad schreeuwt het beeld van pijn en wanhoop tegen het onheil uit de lucht”.

Tot zover het boekje „Een paar minuten is het stil”.

Machtig zijn de gedachten, aan dit stille beeld

verbonden. Het spreekt tot ons allen in zijn eigen taal en als we er in stille aandacht naar luisteren, voelen we weer die menselijke verbondenheid, nu in leed en verdriet.

Ik had het daarstraks over de „stilte, die tussen mensen hangt te beven”. Een getuigenis daarvan wordt afgelegd in het verhaal „De stilte der zee”. U kent het toch? Van Vercors, het pseudoniem van Jean Bruller, die het in de oorlog schreef aan de voet van het Vercorsgebergte in Frankrijk. De stilte, waarvan hij gewaagt, is de — door heel het verhaal volgehouden — stilte van een nacht en haar oom, die moeten ondervinden, hoe een Duitse officier bij hen — Fransen — wordt gehuisvest; officieel dus hun vijand... Tal van avonden komt hij voor het naar bed gaan in de rookkamer, geregeld richt hij een woord tot de bewoners, maar het blijft stil, een zitplaats wordt hem niet geboden, antwoord krijgt hij nooit, ook niet op zijn steeds weerkerende woord: ik wens u een goede nacht. En oom, én nicht omhullen zich met een niet te doorbreken stilte.

Bij hem ontstaat in de loop der maanden een bewondering voor de nacht, die ten slotte uitgroeit tot diepere gevoelens.

Nooit spreekt hij rechtstreeks daarvan, maar hij doelt erop in een veelzeggend verhaal. Het ontgaat hem niet, dat ook zij in de loop der maanden een verandering naar hem toe heeft ondergaan, maar... de stilte blijft, totdat... hij op een avond meedeelt, te zullen vertrekken naar „de hel van het Oostfront”. Als hij dan zijn afscheidsgroet — voor altijd — heeft uitgesproken, wordt eindelijk de stilte verbroken door een bevend „vaarwel” van de vrouw. — In de spannende en schijnbaar harde stilte is ook bij haar de menselijkheid doorgebroken, medemenselijkheid, die grenzen en barricades kan doorbreken...

Ook hier weer een voorbeeld, hoe veelzeggend stilte kan zijn: de stilte van de nacht heeft gaandeweg zoveel uitgedrukt, dat de officier heeft gevoeld en begrepen, wat in haar omging... Een geheel ander facet van stilte: als wij mensen ouder en ouder worden — en dat staat ons allen te wachten — zien we óm ons vrienden en bekenden heengaan, het wordt stil om ons. Niet ieder reageert op die omstandigheden op dezelfde wijze. Menigeen heeft de kracht om zich dan nog te werpen op één of andere hobby, een

**Kortelings verscheen
de brochure:**

Humanisten over echtscheiding

met bijdragen van: mr. H. J. Roethof
mr. M. Rood-de Boer
mr. H. G. van Veen

Prijs f 1.80

De brochure bevat de inleidingen die gehouden zijn op de juristenconferentie van de HUMANISTISCHE STICHTING SOCRATES in januari j.l.

Bestellingen kunnen geschieden bij het
Centraal bureau van het Humanistisch Verbond, postbus 114, Utrecht

BUITENWERKCOMMISSIE

Zomerprogramma 1966

kinderkamp (10-12 jaar)

Elspeet van 9 t/m 16 juli.

Leiding de heer en mevrouw

C. J. Oortgijzen-van Praag

Kosten van deelneming f 65,—.

tentenkampen (13 t/m 15 jaar)

De tentenkampen voor jongeren van

13 t/m 15 jaar worden ditmaal ge-

houden in Rijssen (O) op een terrein van de stichting „Voor Zon en Vrijheid”, waardoor gebruik gemaakt kan worden van de aanwezige kampeeraccommodatie.

Rijssen ligt in een prachtige bos- en heuvelrijke omgeving: op geringe afstand is er eveneens een goed openluchtwembad.

De kamperiodes zijn:

I. 2—16 juli prijs f 100,—.

Leiding R. Thoutenhoofd.

II. 16—26 juli prijs f 75,—.

Leiding Mej. J. Oosterwold.

III. 26 juli—5 aug. prijs f 75,—.

Leiding heer en mevr. Chrispijn.

Alle prijzen zijn exclusief reiskosten.

trektochten (16 t/m 18 jaar)

Denemarken van 5 t/m 20 juli.

Leiding: de heer F. Doeleman.

Prijs: f 180,— (waarin begrepen een geraamd bedrag van ± f 60,— o.a. reiskosten).

Engeland is volgeboekt.

I.H.E.U.-kamp (18 t/m 23 jaar)

Frankrijk van 24 juli t/m 7 aug.

Dit kamp gaat wegens onvoldoende deelname niet door.

Voor alle kampen inlichtingen en opgaven bij mej. O. Verwaal, Kastelenplantsoen 58, Utrecht. Tel. 030-80574.

studie of verenigingswerk, zijn tijd te vullen met iets, waarvoor hem vroeger de gelegenheid ontbrak; wij zien hiervan af en toe sprekende voorbeelden op de televisie. Wie zoiets kan, zal het minder stil en eenzaam hebben: er is iets, wat zijn aandacht, zijn inspanning vraagt; hij kan zelfs nog spreken van de rijkdom van de oude dag!

Maar — wie dat niet gelukt? Over hem komt de stilte, de eenzaamheid van de oude dag. Wel hem, die dan ondervindt, dat er mensen zijn, die zich met hem verbonden weten, hetzij doordat zij ook eenzaam zijn, hetzij doordat zij de behoefte gevoelen, naast hem te gaan staan in zijn eenzaamheid, hem niet alleen te laten, met hem mens te zijn, ook in de stilte van de oude dag. En dan blijkt weer zo duidelijk, hoe de ene mens de ander nodig heeft, hoe we elkaar nodig hebben; de verbondenheid, de beleving van de ontmoeting werkt en doet goed naar beide kanten! Een nog schrijnender stilte ontstaat voor de mens, die zijn levenskamerad door de dood moest verliezen, de dood, waarvan de dichter Bloem opmerkt...: „hoe zeer veel stiller dood dan slapen is”... en waaraan Henriëtte Roland Holst de gedachte verbindt van „een wijde zee, waar allen op wegvaren, een stille zee, die ieder leven ontvoert...”

Hoe ook, dan komt voor de achtergebleven mens weer... de stilte. Sommigen hebben de moed, het vermogen, deze stilte zelf aan te kunnen, te verwerken, te aanvaarden, gesterkt vaak door de gedachte, dat zulks is in overeenstemming met de wensen van de overledene. Anderen hebben daar méér moeite mee. Maar — heel velen zal het goed doen, zich in hun verdrietige stilte gedragen te weten door het warme medeleven van een medemens. Die medemenselijkheid — dit leven met de ander — die ons wezensgelijk is, is een groot goed, dat men vindt bij mensen van allerlei overtuiging en levensbeschouwing, bij gelovigen en ongelovigen, bij kerkelijken en buitenkerkelijken: daarvoor is de mens nu eenmaal mens!

Ook wij, Humanisten, hechten een grote waarde aan die medemenselijkheid. Ons beginselprogramma doelt erop, als het spreekt van de eerbiediging van de mens als enkeling en als lid van de samenleving in zijn menselijke waarde. Er zouden nog meer kanten van stilte te bespreken zijn, de tijd ontbreekt ertoe.

Ten slotte, na deze overpeinzingen: voor velen van u is de vakantie in zicht. Ik wens u toe, dat u de goede verstandhouding met de natuur zult weten te vinden (zoals ik het onlangs voor deze

microfoon eens hoorde uitdrukken), een verstandhouding, die blijkt uit het genieten van de uitbundigheid en schoonheid van al wat — naar een traditioneel geworden woord — leeft en groeit en altijd weer boeit.

Ik wens u blijdschap toe en opgewektheid. U zult echter begrijpen, dat ik u ook toewens: ogenblikken van stilte, die te beleven zijn in het samenzijn... met uzelf, in het samenzijn met de andere mens en in de bewondering en verwondering ten aanzien van de natuur als het grote mysterie, waaraan wij allen deel hebben. Adama van Scheltema gaf ons deze raad:

*Min de stilte in uw wezen,
Zoek de stilte, die bezielt,
Zij die alle stilte vreezen,
Hebben nooit hun hart gelezen,
Hebben nooit... geknield.*

G. W. G. RUDELSHEIM-HAMER

Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15 x 23 cm, omvang ca 250 pag.

Prijs f 9.90

U kunt dit bestellen door overschrijving op giro 30.49.60, t.n.v.

Centraal bureau Humanistisch Verbond
OUDEGRACHT 152 — UTRECHT

Het nut der nuttelosheid

1. De grote kalebassen en de klovenzalf. Meester Hwei zei tot Meester Tsjwang: „De koning zond mij zaad van een grote kalebas. Ik zaaide het, en toen het tot rijpheid was gekomen, bevatten de vruchten genoeg sap om vijf pikols te vullen, maar zij waren zo plomp, dat ik ze niet alleen kon optillen. Ik sneed ze doormidden om er waterbakken van te maken, maar de kalebassen vielen om en konden niets bevatten. Het waren niets dan nutteloze grote dingen. Ik heb ze vanwege hun nuttelosheid stuk geslagen.” Meester Tsjwang antwoordde: „Gij waart inderdaad dwaas, meester, in uw gebruik van het grote. Er was eens een man in Soeng, die de kunst verstond een zalf te bereiden tegen kloven in de handen, en van geslacht op geslacht beoefenden zijn afstammelingen het bedrijf van zijde wassen.

Een vreemdeling, die ervan hoorde stelde voor hem het middel te verkopen tegen honderd goudstukken. De hele familie verzamelde zich en overleggende sprak men: Vele geslachten lang hebben wij nu zijde gewassen en daarmee slechts enkele goudstukken verdiend; nu kunnen wij op één morgen ineens honderd goudstukken rijk worden door onze kunst te verkopen. Laat ons er op in gaan!

De vreemdeling die het verkregen had, sprak er over met de koning van Woe. De koning van Woe die juist oorlog voerde met de koning van Jwé maakte de man bevelhebber van zijn vloot, en in de winter leverde hij slag met die van Jwé, waarbij de laatsten een zware nederlaag leden. Als beloning werd hij beloond met een stuk land dat van Jwé geannexeerd was.

De kunst om handen te behoeden tegen kloven was in beide gevallen de zelfde. Maar in het éne bracht de bezitter van het middel het zover dat hij leenman werd, en in het andere bracht men het niet verder dan tot zijde wassen. Dat komt omdat er een verschillend gebruik van de kunst werd gemaakt.

Nu waart gij in het bezit van kalebassen, groot genoeg om vijf pikol te bevatten. Waar-

om heb gij er niet aan gedacht om met die grote kommen over rivieren en meren te gaan drijven, in plaats van u er over te ergeren, dat de bakken omvallen en niets kunnen bevatten? Het schijnt wel alsof uw geest voor alle begrip gesloten was.”

2. Stinkboom, wezel en yak.

Meester Hwei zeide: „Ik heb een grote boom, de zogenaamde stinkboom (Ailanthus). Zijn dikke stam is zo bultig, dat men er geen loodlijn langs kan leggen; zijn kleine takken zijn zo krom, dat men er geen winkelhaak op kan gebruiken. Hij staat aan de weg, maar geen timmerman ziet er naar om. Zo zijn uw woorden, groot maar onbruikbaar, en zij worden door een ieder terzijde gelaten.”

Meester Tsjwang antwoordde: „Hebt gij nooit een wezel gezien? Hij ligt plat gehurkt, loerend op wat voorbij komt. Hij springt links en rechts, hoog en laag, tot hij sterft in een valstrik. Maar daar is nu bij voorbeeld de yak. Hij is zo groot als van de hemel afhanginge wolken. Hij verstaat de kunst van groot te zijn maar niet die van muizen vangen. Nu ergert gij u erover dat uw grote boom nergens toe dient. Waarom plant gij hem niet in een streek waar niets is, of in een wijd veld? Dan zoudt ge in zijn buurt kunnen vertoeven en Niets-doen; ge zoudt daaronder uw dromen de vrije loop kunnen laten, en slapen. Geen bijl zou hem ontijdig omhakken; geen ding zou hem schaden. Dat iets geen nut heeft, waarom zou men daarover bezorgd zijn?”

De vlinderdroom

Eens droomde ik, Tsjwang Tse, dat ik een vlinder was. Een fladderende vlinder die zich vrolijk en wel voelde en niets wist van het bestaan van Tsjwang Tse. Plotseling ontwaakte ik, en met schrik realiseerde ik me, dat ik Tsjwang Tse was. Nu weet ik niet of Tsjwang Tse heeft gedroomd dat hij een vlinder was, of dat de vlinder droomt dat hij Tsjwang Tse is. En toch is er onderscheid tussen Tsjwang Tse en een vlinder. Dit heet de transformatie der dingen.

(Vert. J. J. L. Duyvendak)

lezingen voor de radio

Zondag 3 juli VARA 9.45 uur:

A. A. van Ameringen: „Wat doet de mens met de welvaart”.

Zondag 10 juli VARA 9.45 uur:

J. Koops: „Graven in de diepte”.

Woensdag 13 juli VARA:

televisie-uitzending (voor aanvangstijden: zie programmabladen).

Zondag 17 juli VARA 9.45 uur:

A. van Kreveld: „Lessen in hulpvaardigheid”.